

# KULTURKRÓNKA

## KERNSTOK KÁROLY

Kétségeien, hogy a huszadik század egész művészete a történelem egyik legsajátságosabb korszakának szellemi felépítményéhez tartozik és ezért ütődnek meg most sokan, amikor *Kernstok* Károly halálával és művészi hagyatékával megint felvetődik a probléma: tulajdonképpen mit is akartak kifejezni ezek az „öreges”, ezek a századforduló társadalmi szerkezetében gyökerező művészek? Mit fejezhetett ki egy olyan minden értelemben „elklasszicizálódott” művész, mint *Kernstok*, aki, ha nem is forradalmi végre, de forradalmi kezdetekre tekinthetett vissza. A sajátos körülmények különbözősége következtében másképpen élt és másképpen alkotott, mint *Rippl-Rónai* vagy *Ferenczy*, de azért ami *Kernstok*ra vonatkozik, az, legalább legalapvetőbb jellegében, vonatkozik kortársaira is, sőt azokra is, akikkel éppen csak találkozott: a szellemi ősökre és utódokra. Halála pedig egyenesen szimbólummá növekszik ezekben a napokban, amikor társadalmi rendünk kivénült erőinek régi és új formái egymást pusztítják és feltehetően elpusztítják — a klasszikus heroizmus jegyében.

*Kernstok* 1873-ban, Budapesten született, abban a korban, abban a társadalomban és abban az országban, melyben *Ady* született, s ha nem is lendült olyan magasra hatalmas, ivszerű pályán, mint a költő, problémái sok tekintetben azonosak voltak *Ady* problémáival. Kérdéses, hogy hová, merre fejlődött volna a költő, ha meg nem halt volna a forradalom napjaiban. *Kernstok* több mint husz évvel túlélte...

A magyar költő, a magyar festő, általában a magyar művész az ezerkilencszáz-as-ezerkilencszázötven évesekben lényegesen nagyobb küzdelmeket vívott, mint a francia; mélyebb és szélesebb szakadékok tátongtak előtte, mint a francia előtt. *Ady*nak és *Kernstok*nak formai megújodást jelentett Páris és ezzel még élesebbé vált számukra az ellentét az általuk képviselt radikális polgári eszménykép és a feudális Magyarország között. Mert a századforduló utáni esztendőkből a polgári erők tömörülése csak a forradalmi naturalizmusig juttathatta volna el a magyar művészetet a francia példaadás nélkül. A tőkésrendi társadalom egyenetlen fejlődése következtében azonban más képet mutatott a francia, mást az angol és mást a magyar rend. Mikor Nyugaton már kialakult az ipari tőke, nálunk még a banktőke sem szervezkedett meg egészen. Magyarországon még alig tudták, mi az a gyár, mi az a bányászat, amikor *Van Gogh* már régen tuljuttott naturalista korszakán és elfeledte a *Borinaget* s amikor *Gauguin* a túlfeszítettség, a szétfeszülő polgári rend gyilkos, gonosz zürzavarától megborzadva önkéntes számkivetésbe menekült.

Az impresszionizmus, ami a „sötét” naturalizmus után következett, a magyar művészetben kevésbé volt indokolt. Ugy tűnik, mintha a magyar polgári festészet, nagyon szórványos kivételektől eltekintve, „kihagyta” volna a tartalmilag forradalmi naturalizmust, s még formailag is csak immetámmal botlott keresztül rajta. *Kernstok* realista és naturalista korszaka is rövid ideig tartott, mintegy futólagos volt és amikor Párisból hazatért, már „tisztán” impresszionizmust akart adni. Am ez nem sikerült. (Maguknak a francia festőknek is kezdett már nem sikerülni, de egészen

más okokból.) Impresszionizmusa erősen naturalista színezetet öltött, mert, ugylátszik, nem lehet „kihagyni“ vagy csak felületesen áténi a szükségszerű folyamatokat. Az ilyen kihagyott folyamat a következővel keverten jelentkezik. Ugyanekkor, talán éppen e keveredés következtében is, már megjelent Kernstok festészetében a klasszikus ábrázolás kísértete.

1917-ben háború volt és Kernstok kiállításán a naturális *Dunai táj*, az erotikusan fülledt és impresszionista *Duna partján* mellett, több klasszicizáló kép között, ott szerepelt a témájában is görög *Mozaik*-terv, hirdelve a művész menekülésre való hajlamát. Egymásután és egyszerre is megpróbált mindent, naturalizmust, impresszionizmust, klasszicizmust, mert azt az egyet képtelen volt megtalálni, amiben szintetikus kifejezhetné volna világlátását. Éppen csak hogy a kubizmus nem tört be Kernstok művészetébe. De Kernstok nem követte a Nyugatot tovább a „modernizmus“ útján, hiszen voltaképpen még az impresszionizmust sem emésztette meg. A formabontás helyett a klasszikus formaegység felé tolódott, ez jobban meg is felelt világlátásának és a magyar társadalmi szerkezetnek, bár ez alapjában véve ellenkező előjelű kubizmus volt, mert magában hordta a kubizmus feltételeit: a legplasztikusabb egység a legplasztikusabb felbontást.

Mit akarnak a háború előtti és háború alatti évek festői ilyen görcsös erőfeszítéssel felbontani, vagy még görcsösebb erőfeszítéssel összefogni a formákban? Mert a formák önmagukért nem lehettek. Ezeknek a formaküzdelmeknek társadalmi gyökereik voltak. Kernstok nem tartozott azok közé az alkotók közé, akik úgy vélik, hogy a „világnézet“ tilos a művész számára. Polgári életideáljait nem egyszer nyílt színvallásban fejezte ki: demokrata volt. Kettős küzdelemben őriődött. A feudális renddel szemben a polgári forradalmat akarta, ezt azonban nem tudta eléggé érvényre juttatni művészetében, legalábbis egységesen nem, mert akkor már minden forradalmi jel tulmutatott a polgári törekvéseken, messzebb hatott, mint „kellett volna“, más, teljesebb küzdelem részének tűnt, egy olyan küzdelem részének, amely nemcsak a feudalizmus ellen, hanem a feudalizmus ellen törő polgárság ellen is frontot alkotott. Ettől riadt vissza Kernstok és a visszahőkölésben inkább a régi rend felé hajlott és mert egy további formai radikalizmus esetén ezt lehetetlennek látta, minden idők átmeneti formalehetőségébe vonult vissza: a klasszicizmusba. Ez Kernstoknál teljesen tudatos folyamat volt és nyilván nehezen szánta rá magát. De ekkor már a háborút követő zavaros idők Berlinbe vitték.

A háború utáni Berlin, amely még távolról sem heverte ki a forradalmi megrázkódtatásokat, sőt úgy látszott, hogy új rohamra érik és az általános krízis minden óvatossága ellenére magával ragadta az októberista Kernstokot és az expresszionizmus felé sodorta. A hihetetlenül zavaros világhelyzet, a gazdasági összeomlások tömege, a bizonytalanság, a hajsza, a rohanás, a soha nem látott fényűzés és a soha nem látott nyomor, az egész, tántorgó, megrendült, részeg világ mégis kizökkentette a naturalizmusból, az impresszionizmusból és első és utolsó menedékéből: a klasszicizmusból. Expresszionistává és marcangolóan pesszimistává lett. Ez Kernstok radikalizálódásának legtulzóbb foka, de persze nem termékeny radikalizálódás volt ez. Ebben az időszakban legjellegzetesebb *Urvaesora* című képe (1921), mely erős színhatása mellett dült redőkbe,

csatornába vájt, formabontás felé haladó vonalaival csüggedést, kétségbeesést, riadalmat és beletörődést fejez ki.

1926-ban hazatért Magyarországra és két évvel később, 1928-ban ismét kiállítást rendeztek festményeiből. De ez a két esztendő elég volt ahhoz, hogy — most már a polgári stabilitás őszinte kifejezésekképpen — ismét visszatérjen a klasszicizmushoz. De ez egyuttal reakció volt az expresszionista időszak után, ugyanugy, mint előzőleg az impresszionista időszak után. Kernstoknak kedves témája volt *Ádám és Éva*. Többször is megfestette, s e témán keresztül egész hullámzó fejlődését végigkísérhetjük. Nagyon jellemző, amit ezzel kapcsolatban Lázár Béla, Kernstok kiállításainak rendezője, az 1928-as kiállítás alkalmával írt: „Amíg az idegenben (Berlin, 1923) festett képen, fa alatt szinte szivertépő marcangolásba mélyedt ifjú párt látunk, felépített vonaljátékba konstruáltan, addig az otthon nyugalmasan festett két alak, az új Éva és Ádám csodálatos nyugalmat lehelnek. A szín és vonal klasszikus egysege fogad. A régi képet újra átfesti (1927), hogy a színek buja pompája ölelje alakjait át. Az új kép szinharmoniója azért sokkal nyugodtabb, akárcsak vonalainak nemes ritmusa“. Ez valóban jellemző. A „tulzós“ forradalmat leverték ugyan, de az azt megelőző polgári forradalom — garnitúrája nélkül — részben mégis érvényesült, éppen az ellenforradalom segítségével, mert ha a polgárság nem is lett urrá a feudalizmus felett, vele egyenrangú partnerré serdült. Kernstok hazatért. Sőt annyira hazatért, hogy egy időre visszaesett a naturalizmusba, de a legnyugalmasabb, színes, „elbájoló“, majdnem „magyaros“ naturalizmusba. „Kedves“ parasztok, föld, felhők, fák, legelő csorda — ez volt a tematikája ebben az időben. Már-már úgy látszott, hogy nincs is több mondanivalója.

Erről a színvonalról azonban mégis felemelkedett és — most már végérvényesen — visszatért a klasszicizmushoz. Mindez persze nem ment külső és belső küzdelmek nélkül; a helyét nem találó Kernstok a legkeserűbb csatákat vívta a társadalommal és néha azzal a társadalmi réteggel, melynek festője volt. Egész pályafutása során két malomkő között őrlődött, mint a polgári intellektüelek általában. És amikor utolsó éveiben a polgári világrend régi válságának emez új szakaszában véglegesen eljutott sajátos összetételű klasszicizmusához, a maga módján küzdött ezzel a válsággal: klasszikus és heroikus harmóniába komponálta a szét hullót. Ebből az időből származó legjellegzetesebb alkotásai a *Sirbatétel* és a kimondottan archaizáló *Helena elrablása*; erő, „szépség“, ritmika, heroizmus minden vonala, színeinek mély tónusa. Ez a legutóbbi klasszicizáló időszaka, amely haláláig tartott, annyiban különbözött többi hasonló időszakától, hogy e kifejezési módjába most már belesűrített minden vivmányt, amit naturalista, impresszionista és expresszionista periódusainak köszönhetett, sőt ezeken kívül valami ujjóitikus vonás is vegyült művészetébe. Ilyen értelemben végül is eljutott a szintézishez és végső, legjellemzőbb kifejezését, nyugalmi helyzetét megtalálva halt meg.

A magyar polgárság nagy festője volt. Az individualizmus hitvallójaként érvényesítette különálló tehetségét. A hivatottság és tudatosság fölényes biztonságával dolgozott, pieinaires beállításai mellett kitűnően megfértek tömör, plasztikus formái és mély, izzó színei mellett éles konturjai. A *Nyolcak* alapító tagja és lelke, a harcos nyergesujfalusi vezér

nincs többé. A magyar polgári festészet legnagyobbjai között fogunk rá-  
emiékezni. (Csömöri József.)

## MORZSÁK A KOR ASZTALÁRÓL

(Magyarországi levél)

A kor nagy kérdéseit, a világgazdaság és világpolitika egyetemes kérdőjeleit végső fokon úgy látszik a harctéren szokás eldönteni. De ezek mellett az igen fontos s a világ új felosztását célzó műveletek mellett, minden népnek meg vannak a maga kis kérdései. Ezek ugyan nem függetlenek egymástól, de helyenként változók és így jellegzetesek. E kis kérdések éppen úgy magukban hordják a nagy kérdések csiráit, mint amazok önmagukét. Napjaink ezernyi korlátai közül is kitüremlenek azok a szellemi kérdések, amelyek maguk alatt széles gazdasági és lelki lápokot takarnak. A budapesti *Kelet Népe* körüli tömörült írói csoport, amely a nép felemelését vette zászlójára számtalan változás és változtatás után úgy látszik, lehiggadt addig, hogy előbbi követeléseit lecsökkentve most már csak a népfőiskolában bizik. Ez a követelése eredményesnek is látszik, hiszen nincs kizárva, hogy állami támogatás mellett nyélbe ütök. Egy nagyigényű népgazdasági mozgalomnak ilyenén való bagatellizálása bizony kicsit elcsüggesztő jelenség. Nagyon jól érzik ezt az írók, akik még kitartanak s várják az idők jobbrafordulását. *Erdei Ferenc*, a magyar falu alapos ismerője lelkiismerete megnyugtatóására s bizonyos tiltakozás megrögzítésére, még mindig szükségesnek tartja maga és a kérdés tisztázásához a következőkben hozzászólni:

„Most népfőiskola mozgalom dül az országban s mindenki, aki látott egyszer északi népfőiskolát vagy éppen csak olvasott róla s mindenki, aki jámbor szándékkal 'népnevelés' útján szeretné 'felemelni' a népet, az most mind népfőiskola ügyben apostolkodik. Egyszer már volt ilyen népfőiskolai hullám s akkor néhány szerény tanfolyamnál többet nem eredményezett. Most nagyobb erővel indul a zajlás s most már minden apostola valami nagyot akar belőle csinálni: 'eszmét', 'rendszert', 'intézményt'... Országos áramlat lett a népfőiskolai mozgalomtól, mi is belekerültünk a hullámba s már-már ott tartunk, hogy kevés híjján minden együtt van egy ilyesféle tanfolyam megrendezéséhez. Amikor azonban számunkra is komollyá vált a dolog, elérkeztünk oda, hogy nézzük is meg komolyan ezt a dolgot és mielőtt belekezdenénk, vessünk számot magunkkal, hogy mire való és mire is jó az egész népfőiskola?... Az északi példát mindenestre hagyjuk s legfőképpen tegyünk le arról, hogy népfőiskolák által dán vagy finn parasztot csinálhatunk a magyar parasztból. Ezek az északi példák nagyon különös esetek és csak a maguk helyén van értelmük, nem pedig lemásolni való minták. Ott ugyanis nem az történt, hogy egy időből kiesett és végképpen válságba jutott parasztságot igyekezett egy hasonlóképpen avult és válságba került középosztály népfőiskolák által felemelni, hanem az alkalmas történelmi időben maga a parasztság úgy reagált a ráköszöntött válságra, hogy néhány, de vele tökéletesen szolidáris 'középosztálybelivel' — saját akciójával maga segített úgy magán, hogy gazdaságilag a szövetkezetekkel és kulturálisan a népfőiskolával maga szabadította és emelte föl magát. És akkor az

ilyen önsegítésnek kedvezett is az idő. Akkor, a liberalizmus idején a parasztság, ha volt ereje és öntudata hozzá, még csaknem egyenlő versenytársként vehette fel a küzdelmet a polgári osztályokkal, mind a gazdasági élet, mind a kulturélet területén. Igaz, hogy ehhez okvetlen szükség volt, hogy mind jogilag, mind társadalmilag már főszabaddult legyen... Mindez így volt északon, de nem így van nálunk. Mi ebből az időből kiestünk, egyszerűen azért, mert a lehetőségek idején a magyar parasztság jogilag éppenhogy szabad volt, de gazdaságilag és társadalmilag még tökéletesen jobbágy-forma. A mi parasztságunk tehát ehhez hasonló önsegítésre már képtelen és az sem segít rajta, hogy akadnak olyan értelmiségi szószólói és vezetői, akik történetesen szolidárisak vele, már csak azért sem, mert ma már nincsenek meg sem az egyenlő versenyfeltételek, sem a szükséges szabad lehetőségek... Hasonlóképpen hagyjuk a parasztság megmentésének és felemelésének az eszméjét is, ha a népfőiskolával akarunk valamit kezdeni. Olyan népfőiskolák, amit a maga helyét és szerepét sem tudó „középosztály“ csinál a parasztságnak, semmiképpen nem fogja sem megmenteni a parasztságot, sem pedig felemelni. Mindazonáltal lehetne beszélni a parasztság felemeléséről, helyesebben főszabaddításáról, csak hogy ez már nem népfőiskolai ügy, sőt még csak nem is egyszerű népnevelési kérdés, hanem mélységesen komoly politikai kérdés, amit a parasztság nélkül senki nem fog megoldani, a parasztság pedig ezer és egy ok miatt ma képtelen ilyen megmozdulásra... Sommásan tehát úgy állunk a mi parasztságunkkal, hogy sem az idejében való társadalmi önsegély nem segítette a magyar parasztságot, sem pedig olyan politikai akció nem következett be sem a parasztság, sem a többi rétegek részéről, amely váióban fölemelte volna s most itt áll az önsegítés idejét már elmulasztva, politikai mozgalomra éretten ugyan, de tehetetlenül. Ez az állapot a tökéletes válság. Válság nemcsak úgy, hogy nem látszanak a kivezető utak, hanem úgy is, hogy a valaha jól funkcionáló parasztállapot tökéletesen zavarba, eilenmondásokba és végső lehetlenségbe került...“

\*

Néhány sor a szociális, katolikus *Katona Jenő*, kétségtelenül hangadó közíró egyik cikkéből:

„...Nem igaz, hogy a *laisser faire, laisser passer*, hajrás, aki birjamarja szabadversenyében a jobb, az igazabb, az erősebb győz. Ellenkezőleg, a ravaszabb, az alamuszibb, az aljasabb, a fondorlatosabb és a nemes nagy népek és tiszta, zseniális egyéniségek elhullanak. Ezzel a cinkos liberálizmussal szemben az emberiség jobb része újra csak a keresztény demokrácia mélyről áldoztos, nevelő pedagógiával feltörő eszméjéhez és eszközeihez menekülhet. Ahhoz a keresztény demokráciához, mely metafizikai alapjában és hordozói erkölcsében egyaránt különbözik a liberálistói, avagy az antiliberális lepel alatt ugyanazokat a vétkeket és tévedéseket folytatóktól. A keresztény demokrácia legfőbb értéke az Isten szolgálatára rendelt emberi személyiség, a halhatatlan lélek üdve és ennek földi előfeltételei. Benne a leikiismereti szabadság több és nagyobb, mint a gazdasági, mely a maga monopolkapitalizmussá züllött rendszerén át ledöfi, elpusztítja az egyén erkölcsi, politikai, sőt gazdasági szabadságát is. A gyakorlatban (oh nem a montalamberti vagy conhai értelmezés-

ben) a liberalizmus a szabad versenyen át megöli a demokráciát, azaz a plutokrácia takarójává kényszeríti, szabadsága pedig az éhenhalás szabadságává, a gazdagoknak és szegényeknek egyaránt a hidak alatt való alvás lehetőségét engedélyező szabadsággá aljasul... Ebből az állapotból keres menekvést a 'tömegek lázadása', melyek ma még maradék szabadságukat is szívesen adják cserébe, ha csak a vélt egyenlőséget, akár a nyomoruság egyenlőségének fikcióját is elérhetik. Isten farce-sza, ha szabad ilyen antropomorfizáló kifejezést használni, hogy a demokrácián az önelégült, plutokrátikus, önző demokráciákon a büntetést nemis az ellenükben átlós ellentétben támadt bolsevista szociálizmussal, hanem az egyes demokráciákból kinőtt, kezdetben azok tőkés osztályától kezdeményezett és üdvözölt diktatúrákkaik hajtja végre. Ezekben a nagy történelmi experimentumokban viszont az osztályharc belső, átmeneti eltüntetése a meglevő és parancsszóval eltüntethetetlen szociális feszültség kifejezésével, kifelé dobásával jár... Minden iránynak, rétegnek, tanak, pusztulnia kell, mely az imperiálista expanzióra változtatott szociális feszültség kifelé sodró erejét humanizálhatná, szelidíthetné, gátolhatná... Kétségtelen, hogy a világnak ma alapjában egy nagy problémája van: a szociális probléma s még az ennél végtelenül fontosabb, mert az örökkévalóság felé nyíló, metafizikai probléma is rajta át jelentkezik, tör felénk..."

\*

Napjaink társadalmi, gazdasági és technikai kérdései egyáltalán nem újkeletűek. Ami új bennük, az az, hogy megoldatlanok. E megoldatlanság hívja ki az egyre szaporodó háborúkat. Jellemzőképpen ideiktatunk egy 1910-ben a *Renaissance* c. folyóiratban megjelent *Bresztovszky Ernő* féle cikk részleteiből néhány mondatot, ami az akkor felfedezett repülés társadalmi perspektíváit boncolgatja. Előrelátása és következtetései éppen a most folyó háboru technikai s az előzményei miatt társadalmi vonatkozásában mutat érdekes körvonalakat:

„Nincs az a közhasználatba átment technikai találmány, amelynek jelentősége csak technikai volna. A legapróbb technikai ötletek, ha megvalósulnak, gazdasági hatásokat idéznek elő és szociális átformálódáson dolgoznak. A biztosító tű ügyes ötlete, vagyonalap kitalálója számára, új iparágat teremt, új munkás tömeget foglalkoztat, közreműködik még a cselédes háztartást bomlasztó processzusban is, apró kényelmességeket általánosít s így növeli az igényeket, ami a vagyontalan tömegek felemelkedésének a rugója. Ez a találmány sem az a krajcáros semmiség, aminek látszik. Egy-egy nagyobb jelentőségű találmány pedig már országokat képes felfordítani. Svédország egy pár évtizeddel ezelőtt kispaszti, kispolgári ország volt, ma erősen fejlett kapitalista állam, amely a világ első, igazán általános sztrájkját produkálta. Hirtelen, óriási lépéssel átkelt a félféudalizmust és kapitalizmust elválasztó csatornán, amelyben Magyarország félszázad óta lubickol a tulsó partra jutás távoli reménységével. Ibsen új gondolatok prófétája volt s szinte idegen volt a hazájában: félszázad alatt megelőzte a tömegek szociális gondolkodása a nagy lángelmét, aki pedig be tudta és be akarta fogadni újabb korok újabb hatásait. A svéd gondolkodás többet változott negyven év alatt, mint a magyar gondolatvilág a negyvenes évek óta. Miért? Mert

valahol Amerikában kitalálták, hogyan lehet az erős villamos áramot olcsón messzire vezetni s miként lehet olcsó villamossággá átalakítani víz-esések eddig felhasználatlan, ingyenkapott erőtömegét. Az a technikus, aki ismert fizikai elvek alkalmazásával praktikusán először oldotta meg ezt a két kérdést, jobban átalakította a svéd gondolkodást Ibsennél, pedig nem is tudott svédül, sohasem járt Svédországban, sohasem törődött azzal, hogy lehet-e, van-e egy praktikusán felépített áramszerző és szállító telepnek társadalmi hatása.

A feltalálók, a technikusok, a mérnökök, a vegyészek a mai gondolkodás átalakítói s nem a poéták, nem a tudósok és nem a politikusok. Curiené asszony lehet igen szerény, magába vonult lélek, mindennel megelégedett filiszter: mégis forradalmibb munkát végzett a tett propagandistáinál. James Watt lehetett igen jámbor, rumos teát szürcsölő férfit, de azt a csésze teát, amelynek forrásánál a gőzgép ötlete támadt, utódaival: az ötletből meggazdagodott angol nagyiparosokkal, igen drágán, gazdasági és politikai uralmuk teljes elvesztésével, fogja még megfizettetni a jövőt...

Akinek érdekében van a társadalmi fejlődés meggátlása, az ne fedezzen fel semmit, ne találjon fel még biztosító tít sem, mert minden új találmány forradalmi fegyver s még az ártatlan biztosító tít is veszedelmes csákány, amely a vagyon várfalait omlasztja. Ezt a jótanácsot azonban — egészen bizonyos — nem fogadja meg egyetlen feltaláló sem, még ha határtalanul tekintélyimádó is. Mert az elterjedt találmányok mindannyian parancsszóra jönnek létre s ezt a parancsot éppen attól a tekintélytől kapja meg a feltaláló, melynek döntőbb szava van a mai társadalom életében az abszolútizmus cárjánál is: a tőke gazdasági érdekei követelik ki a feltaláló agyából azt, ami elsősorban a tőke halmozódás célját szolgálja. A telefont — ha jól emlékszem — öten találták föl különböző országokban, egymásról nem tudó emberek. A vonat nemcsak Stephenson találmánya, sokan dolgoztak rajta egy időben. A repülőgépnél öt év alatt számtalan felfedezője támadt, mihelyst sürgős nagyiparosérdek lett ez a találmány. A találmány maga személytelen valami: a föltaláló személyétől független a hatása s a feltaláló egyéni ideológiáját lenyűgözi a feltalálás történelmi szükségszerűsége. A feltaláló lénye csak eszköz, amelyet névleges tulajdonosának beleegyezése nélkül használ fel a vállalkozó, amint felhasználja a gyári munkás munkaerőjét is a munkaerő tulajdonosának egyéni befogásától függetlenül.

Amikor Paulhan másfélkilométer magasra repül, amikor Blériot átrepüli a csatornát s mikor Febrier lezuhan: a közlekedés fejlesztésének megoldásán mint mártírok dolgoznak s nem is tudják, hogy nekik személyileg alig, de a minden fajta vállalkozóknak annál inkább van a probléma megoldására szüksége. De ugyanakkor a feltaláló is olyan fejlődés előmozdítója, amely gyökerébe vágja a fejszét annak a fának, amelyiken a gyümölcsök teremnek s átfarmálója lesz az emberiség gondolkodásának, megteremtője új társadalmi létfeltételeknek... A repülőgép: a kapitalizmus gazdasági érdekeinek szülötte, de olyan gyermek, akiből szülőgyilkos lesz, ha felnő...“ (Pap Gábor)

**T**ERMÉSZETTÖRVÉNY-E A HÁBORÚ? Az első világháború kitörése idején a kor ideológusai közül számosan, tudósok, költők, bölcselek jobb ügyhöz méltó buzgalommal igyekeztek a háború létjogosultságát igazolni.

Nagy közirók, mint Rákosi Jenő pl. ilyeneket irtak: „...most megértem, hogy kulturlelkem mélyén ott van elásva az őseMBER, az őSINDULAT, csak egy kapavágás és itt állok lelkeM fenséges meztelenségében, őSERDŐKben szivott vadsággommal, diluviális erdők tüzétől ellopott szilaj és olthatatlan tüzemmel“.

Költők, mint Kiss Menyhért, a Petőfi Társaság tagja ilyen verseket irtak:

**Ella Dezső vállára borult:**

Ah, hogy szeretem ezt a háborút  
avagy Lissauer, a híres Hassgesang szerzője:

**Hass zu Wasser und Hass zu Land,  
Hass des Hauptes und Hass der Hand.**

Jónevű bölcselek pedig, mint Alexander Bernát, azt irták, hogy a háború természettörvény, háború mindig volt és mindig lesz, hiszen a természetben is állandóan dúl a háború, menjünk csak ki az erdőbe stb.

Ez a lelkesedő igazolás azonban csak pár hónapig tartott s csakhamar megindult a „ki kezdte“ címszavú végnélküli vita a háború kezdeményezésének kérdése körül. A tömeglélek buvárai könnyen kielemezhettek ezekből a vitákból a népek lappangó szégyenérzetét. A léleknesmesítő acélfürdő felidézésének ódiámát minden ország igyekezett elhárítani magáról s másra tolni a felelősséget.

A II. világháborúnak már nincs se poézise, se filozófiája. Elméleti téren ép úgy, mint a gyakorlatban ott kezdődött ez a háború, ahol a másik abbanmaradt. A mentegetőző „színes könyvek“ már a háború első napjaiban megjelentek s nincs tudomásunk arról, hogy bárhol is megjelent volna a népek próbakövet magasztaló verskötet.

A háborús ideológiák közül azonban mégis átment a köztudatba az az elmélet, mely szerint a háború természettörvény, vagyis szükséges rossz, mely mindig volt és mindig lesz s az állatvilág példája napnál világosabban bizonyítja, hogy az emberi társadalomban is hasonló biológiai törvényszerűséggel állunk szemben, miért is céltalan és meddő minden olyan törekvés, mely annak megváltoztatására irányul.

A **Mein Kampf** egy helyütt Moltke híres mondását idézi: „a világbéke álmom, de még csak nem is szép álmom“. Goebbels szerint viszont a három legnagyobb erény: a Hit, Remény és a Gyűlölet. Vigyázni kell, hogy a gyűlölet ki ne pusztuljon az emberi szivekből, mert gyűlölet nélkül nincs háború, háború nélkül pedig nincs haladás. Hasonló világnézet hive, a másik póluson Duff Cooper. **La douxième guerre mondiale** című könyve szerint „a legnagyobb tévedés ama hit, hogy az ember természetes állapota a béke, mert a háború szükségszerű, elkerülhetetlen társadalmi jelenség“.

\*

Nemcsak mérges gázok, de mérges elméletek is veszélyesek. Hátásfokukat tekintve, talán még veszélyesebbek is. A mérgezett test elpusztul, de a mérgezett lélek tovább él s megfertőzi embertársait. Minden tévtan beláthatatlan veszélyt rejt magában s nyilván erre gondolt Anatole France, mikor azt mondta, hogy ahol rossz kémiát tanítanak, ott megromlanak az erkölcsök. Kétségtelen, hogy a háborút igazoló teóriák a legveszélyesebb elméletek közé tartoznak, mert felhasználhatók a háborút létrehozó agresszivitás igazolására.

1914-ben, mikor eldőrdültek az első ágyuk, egy pacifista német tudós, Georg Nicolai az érvek arzenáljával vette fel a küzdelmet a háborús ideológiával szemben. **A háború ideológiája** című könyvét 1914 szeptember havában adta nyomdába, azokban a napokban, mikor a



békeidők legnagyobb humanistái, mint Anatole France s legnagyobb antimilitaristái, mint **Hervé** háborús uszító pamfletteket irtak. A könyvet elkobozták, Nicolait, ki levonta elvei gyakorlati következményeit is s megtagadta a hadi szolgálatot, letartóztatták s több évi börtönre ítélték. Nicolai kegyelmi kérvényt nyújtott be II. Vilmos császárhoz, aki — állítólag a könyv elolvasása után — ráírta az aktára: „ez egy álmódó futóbolond, hagyjátok futni”. Nicolai ezután Svájcba emigrált s ott jelent meg 1917-ben **Biologie des Kriegeres** címen a könyve.

Nicolai megállapítja, hogy a harci hajlam nem az állatvilággal közös tulajdonsága az emberi nemnek. Azonos küzdelemben egyenlő esélyű állatok közt a háborúskodás oly ritka, hogy azt méltán specifikus emberi tulajdonságnak minősíthetjük. Plautus mondása a híres homo homini lupus — hamis megfigyelésen alapul, hiszen a farkasok egymás között szelíd, jámbor állatok. Valamikor az ember csordában élő, jámbor társas lény volt. A háború keletkezéséhez tetemes fejlődés, bizonyos berendezések voltak szükségesek, mert a háború csak eltulajdonítási céllal viselhető s így természetesen csupán a magántulajdon bevezetése után keletkezhetett. Nicolai szerint az emberek szervezett háborújához hasonló jelenségnek az állatvilágban sehol sincs nyoma.

\*

Nézetünk szerint a biológia példája nem sokat bizonyít sem a háború természettörvényszerű szükségessége mellett, sem ellene s így nem perdöntő, hogy Nicolai megállapításai kiállják-e a tudományos vizsgálat tűzpróbáját vagy sem. Hol tart már a szociológia attól, hogy készpénznek vegye Herbert Spencer megállapítását: minden társadalom szervezet s minden szervezet társadalom? Vagy amit az angol bölcselel követői bizonygattak, hogy a győző államok himne-

miek, a legyőzöttek pedig nőneműek s ahogy leirták a társadalmi szervezet combjait, tüdejét, dagadatait s keléseit s a társadalom véredényrendszerét, melyet **Schäffle** szerint a takarékpénztárak képviselnek.

A biológia egymagában nem elég az összes társadalmi jelenségek megértéséhez, — a hasonlat pedig nem magyarázó eszköz. Minden hasonlaltal szembeállítható egy másik hasonlat. Ha a biológus azt mondja, hogy menjünk ki az erdőbe, figyeljük meg, mit csinálnak az állatok, a szociológus azt mondhatja, menjünk az ipari műhelyekbe s nézzük meg, mit csinálnak az emberek. Ott is természettörvények uralkodnak, nemcsak az erdőben. Ha az egyik természettörvény azt parancsolja, hogy a vas leesik a levegőből a földre, az ember ellene szegezi a természet más törvényeit, melyek a levegő rugalmasságáról szólnak, a levegő feszítő és emelő erejéről s megkonstruálja a repülőgépet. Az u. n. természetnek nem egy, hanem igen sok törvénye van s azokból azt alkalmazza a civilizált ember, amely társadalmi céljainak a legjobban megfelel. Természettörvény a darwini létért való harc s a belőle folyó természetes kiválasztódás, de természettörvény, ha úgy tetszik, a Krapotkintól megfigyelt kölcsönös segítség is. (Turnowsky Sándor)

**A NŐ A HÁBORÚBAN.** A háború még nem ragadt magával minden országot, mint a régi. Számvetést még lehetetlen csinálni a nő sorsáról ebben a küzdelemben. De egyes adatok mutatják, hogy a nők ma is meghozzák áldozatukat. Franciaországban 1939 szeptember 1-én rendelet vezet be a 60 órás munkahetet s a nemzetvédelmi iparban és közszolgálatban 72 órás munkahetet engedélyez. A nők és gyermekek munkahete azonban nem haladhatja meg a napi 10 órát. Sürgős esetekben, nélkülözhetetlen munkák elkészítésénél azonban a

munkaügyi felügyelőnek joga van kivételezéseket engedélyezni. Az állami vállalatokban felfüggesztették a vasárnapi munkaszünetet. A többi gyárnak is, ahol még nem függesztették fel, időnként megadható ez a kedvezmény. Eddig különben a hadiüzemekben 50-90%-os a nők részvétele. Németországban az 1939 szeptember 1- és 4.- rendeletek intézkedése szerint minden, a munkaidő szabályozására szóló törvényt, beleértve a nők és gyermekek munkaidejének meghatározását, nők éjjeli munkáját, egészségükre káros munkát, vasárnapi munkaszünetet, szabadságot, valamint a nők lebetegedés előtti és utáni foglalkoztatásáról szóló 1927. VII. 16-i törvényt, szükség esetén felfüggesztik. Túlórákat, vasárnapi munkákat, szabadnapokat és éjjeli munkákat nem fizetik meg. Ugyanez vonatkozik az otthoni munkára is. — A nők bevonása a férfi állásokba mindjárt a háború elején megkezdődött. Levélhordók helyére mindenhol nők kerültek s több városban megszervezték számukra a villamosvezetői tanfolyamokat. A német munkafront különben többirányú szakmai tanfolyamokat állított fel a nők részére. Így technikai kiszámítás és rajz elsajátítására, alapanyagok megismerésére, gyors és gépirásra, ármegállapításra. Azonkívül megszervezték a fiatal 17-25 éves lányok kötelező munkaszolgálatát a mezőgazdaság részére. Mostanig 165.000 leány teljesített szolgálatot s 90.000 parasztcsaládot segítettek ki. A német lányok szövetsége 35.000 fiatal lányt képez ki Vörös Kereszt szolgálatra. Angliában a háború kitörésekor különféle női szervezetek alakultak a nők háborús munkába állítására. A **Women's hand Army** a mezőgazdasági munka elvégzésére alakult s több száz nőt traktorvezetőnek képezett ki. Több ezer fiatal lány dolgozik a mezőkön s őszig megkészeződik a számuk. A **Women's Engineering Society**, a női mérnökök társulata a hadianyaggyárak

munkájára készíti elő a nőket. Jelenleg már az angol hadigyárakban is nagy számú nő dolgozik. A **Women's Employment Federation** specialista nőkről (idegen nyelven beszélők, könyvelők, bakteriológusok, statisztikusok stb.) készített táblázatot, akik szükség esetén behívót kapnak, melyre azonnal jelentkezniük kell. A **Women's Royal Naval Service**, a tengerészet segédszolgálatára 18-50 évig vesz fel nőket; ezek kikötőkben teljesítenek szolgálatot. 1940 március 4-én az angol belügyminiszter a parlament előtt beszámolt a háború első félévéről, a nők és serdülők munkájáról. Már a háború elején 2459 gyárnak adták meg 60 órás munkahétre az engedélyt. A hadiiparban és a vele összefüggő termelésben engedélyezték a nőknek is az éjjeli munkát. Az újabb háborús fordulatok következtében a munkaidőt meghosszabbították 70 órára s teljesen megszüntették a hétvégi szünetet. Am nemcsak a női munkatöbbletet illető intézkedések hasonlítanak az elmúlt háború rendeleteihez. Az első háborús idők női munkanélkülisége is megismétlődött. Angliában a polgári lakosság kitelepítése következtében számos vállalat, klub, szálloda bocsátotta el személyzetét. A divatáru-, textil- és autóipar hasonlóképp csökkentette termelését. Szeptember végén több mint 175.000 női munkanélkülit tartottak nyilván. Németországban a lengyel hadifoglyok munkába állítása hatott a női munkanélküliségre. (Heves Renée)

**KORTARSAINK** többsége már tisztában van, hogy olyan társadalmat kell szervezni, amelyik kiküszöböli a háborút. De hogyan? „Előkelő“ gondolkodók megadják a választ: az egyes államok közti vitás kérdéseket a fegyverek anyagi ereje helyett a nemzetközi természetjog elvei oldják meg! A szerződéseket csak loyális tárgyalások útján szabad módosítani, nem pedig egyoldalúan, erő-

szakkal... Le kell fegyverezni a nagy hőseregeket... Jogi intézmények vizsgálják meg a felmerülő követelések jogosságát, és szabályozzák azokat az erkölcsi igazság és általános szeretet szellemében. Mert, mint azt már Werbőczy Tripartituma megmondotta, minden jog alapja az igazságérzet. Ez az eszme pedig, ugymond, ugy világít a jövőbe, miként a világító torony mutatja a menekülés utját a bajba jutott hajósoknak...

Ha nem hinnének annyian ebben az ábrándban, nem is foglalkoznánk vele. Szögezzünk le tehát ennyit: a nemzetközi természetjog fából vaskarika. A nemzet fogalma és tudata a francia forradalommal vonult be a történelembe, míg természet már ezelőtt is volt... Mielőtt vámhatárok, kartellek, gyarmatok, sőt mielőtt természetjogások akadtak, volt már természet. Ugyan miféle természetjog alapján határozzák meg, melyik országnak, birodalomnak volna joga valamely gyarmaton a civilizáció áldásait terjeszteni, a bennszülötteket majdnem ingyen dolgoztatni, majdnem ingyen kapott nyersanyagokért a hasznot zsebrevágni? Lojális tárgyalások utja? Erkölcsi igazság, általános szeretet? Mintha csak néhány Lansburyt hallanók, aki körutazáson igyekezett Európa vezetőit a háború erkölcstelenségéről meggyőzni. Az oroszán nem azért ragadozó, mert erkölcstelen, és az sem valószínű, hogy morálprédikációval rá lehetne venni a növényevésre. miután a szervezete huslevést diktál neki, ugy amint exportáló államainknak a szerkezetük imperiálizmust diktál. Kortársaink fogalmi zürzavarukban elfelejtik — vagy sohasem tudták? — hogy a mindenkori jog a pillanatnyi erőviszonyok írásbeli szentesítése. Ha megváltoznak az erőviszonyok, nyomukban változik a jogrendszer tartalma — államok közt, de államokon belül is. Ehhez elegendő, ha pl. az USA flottája tisztelgő látogatást tesz egy engedetlen kis délamerikai

állam kikötőjében. Az ágyucsövek hatására a kis állam megadja a követelt bányakoncessziót. Ha nem: háború. Minden háború az „erkölcsi igazság“ győzelméért indul, és minden győztes evvel szentesíti békefeltételeit. Miként azt már Werbőczy megmondotta; a jog alapja az igazságérzet. Így azé a jogé is, amely a jobbágyságot írásba foglalta, valamint a rabszolgaságé is, hiszen haszonélvezőik igazságérzete csorbitatlanul virult. Amiből következik, fenti közirónk intencióinak megfelelően, hogy célszerű volna a Werbőczy-féle igazságos jogrendszerre visszatérni, a hűbériségre, a jobbágyságra, vagy talán a Platótól sem kifogásolt, annak idején igazságosnak tartott rabszolgaságra? Melyiket választja cikkirónk? Melyik igazságosabb a két igazság közül?

De a szellem embereinek ilyen főkéletes tájékozatlansága ellenére sincs okunk rá, hogy az emberiség ügyének haladásában kételkedjünk. Hosszu cikk elmélkedik egyik erdélyi sajtóorgánumban arról, miért tisztelik Svájc semlegességét a hadviselő felek. Zengő lira dicsőíti Svájc emberséges érzületét, a Vörös Kereszt nagy munkáját, amely előtt megtorpannak a hadseregek és tisztelgően megállanak a Vörös Keresztnek otthont nyújtó svájci határnál. Lám, mégis haladt az emberiség. Hogy a mult háborúban miért tisztelték Svájc semlegességét, azt tudtuk: kellett egy semleges hely, ahol az egymással hadban álló országok vállalatai elszámolták az egymásnak és saját hadseregeik ellen szállított harci eszközök bevételét, kellett egy idillikus átjáró a „hírszerző osztályoknak“, kellemes központi helyen — amiért is Tell hazájának fővárosa az első világháború alatt a tréfás Spionopolis nevet kapta. De most minden másként van, oktat ki „szines“ újságirónk. Megrendülve vesszük tudomásul, hogy nemcsak a bombák, gázok, tankok fejlődnek, hanem az emberséges érzések is.

De mit mond az eseményekhez a történelmi távlatu regényíró, aki kisujjából rázza ki hazája nagyjainak életrajzi regényeit? Ma olvassom, hogy a francia front összeomlásakor, amikor a francia megbízottak repülőgépen utnak indultak a fegyverszüneti tárgyalásokra, ugyanabban a lapban cikket ír Harsányi Zsolt. Nézzük, milyen tágas perspektívát nyit meg a múlt e neves ismerője!

Harsányi Zsolt kellemesen cseveg egy kiskutyáról.

Nagy idők. Nagy emberek.  
(Adám Elek)

**A Z UJ ROMÁN TÖRTÉNELM-KUTATÁS.** Biró Sándor az Erdélyi Fiatalok egyik régebbi (1934 V.) számában **Az erdélyi történetírás feladatai** című tanulmányában keserűen állapítja meg, hogy a magyarok, szászok, románok egyoldalúan kezelik az erdélyi történetírást: a magyarok csak a politikai keretet, a szászok gazdasági alkotásait, a románok meg csak a nemzeti eszmét állítják elemzéseik központjába. A legfiatalabb erdélyi román történetírás kétségtelenül magasabb síkon jelentkezik. Míg u. i. az idősebb történetíró nemzedékhez tartozó Lapedatu szerint is az erdélyi román történetírást „elejétől végéig a román nemzet politikai életének kibontakozása irányította és határozta meg“, addig pl. a fiatal történetíró gárdához tartozó **A. Decei** szélesebb szellemről tesz bizonyosságot s megállapítja, hogy: „az erdélyi román történetírás olyan problémákat is érint, melyek nem kimondottan román természetűek, de mégis erdélyiek s ezeket a román nép tág és megértő szellemében tárgyalja“ (Istoriografia română transilvană în cei douăzeci de ani de la unire). Sajnos Decei ezideig még nem dolgozta fel az erdélyi románság történelmének egyik olyan korszakát sem, ahol alkalmazhatta volna „a specifikus erdélyi valóság“ szempontjából ezt a „tág és megértő

szellemet“. Am ha ebben a vonatkozásban még nem is beszélhetünk új történelmi iskoláról, az erdélyi román történetírás fiataljait illetőleg mégis jelentős változás állapítható meg. Igen jellegzetes pl. hogy mindenütt keresik a történelemben a román-magyar együttműködés mozzanatait, ahol eddig a történetírás csak a román vagy magyar szálat bogozta. S nemcsak felismerik az együttműködés tényét, de egyszersmind módszeresen, két szempontból tisztázzák. Nevezetesen: a diplomáciai síkon jelentkező irányított s a két nép közti spontán együttműködés szempontjából.

Az első szempont alkalmazására jó példa **I. Moga** könyve (Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a țării române la sfârșitul secolului al XVIII-lea), mely a XVIII. századvégi erdélyi, moldovai, munteniai történelem diplomáciai érintkezésben kimerülő tényeinek feltárását tartalmazza. Míg ez az együttműködés tisztázásának küszöbéig ér, addig **David Prodan** (Răscola lui Horia în comitatul Cluj și Turda) könyve az együttműködés tényét és gondolatát a gyökerében ragadja meg, amikor a Horea felkelést olyan vonatkozásban nézi, amikor a román történelemalakító cselekvés olyan vidékre ér, ahol „a lakosság összevegyül nemzetileg és vallásilag“, ahol „a mozgalom — írja tovább — jelszavai helyi alkalmazást nyernek s elhatnak a magyar jobbágyság közé is“. D. Prodan ezt a valóságot elemelve állapítja meg, hogy „a közös jobbágyvalóság sokkal erősebb volt, mint a nemzeti válaszfalak. Eltűntek a vallási ellentétek, illetve sokkal kisebbeknek bizonyultak a közös veszély idején, mint várni lehetett volna“. Így szövezi is, hogy a Horea mozgalom „a jobbágyvalóság felkelése a nemesek, általában minden elnyomó ellen, amit azért kezdeményeztek a románok, mivel az ő jobbágyi életük volt a legnehezebb“. Az együttműködés funkciójának e minden irányból tárgyilagos felku-

tatása után kiderül, hogy ez a Horea felkelés, amit úgy a magyar, mint a román történetírás eddig kizárólag román jelleggel ruházott fel, a közös elnyomatásban élő jobbagyság akciója. A magyar jobbagyság széles részvételét a Horea felkelésben igen sok adat bizonyítja.

Igen közel kerül a régebbi történetíró nemzedékhez tartozó Stefan Metes egyik legújabb könyvében. (La vie menée par les Roumains en Transylvanie du XVI au XVIII siècle). A könyv a románok erdélyi életét olyan korban tárgyalja, a mohácsi vész utáni két évszázadban, amikor „a magyar nemzeti élet Erdélybe menekült... s a szociális és nemzeti ellentét az igen régi és nagyszámú román lakosság s a politikailag uralkodók közt állandóan nőtt”. Am a surlódások ellenére akkor is volt idő, a Rákóczi kor, amikor a két nép közösen cselekedett.

Ami leginkább közös vonása ezeknek az írásoknak az az, hogy egyik sem teszi fel az együttműködés kérdését a történelmi szükségesség szempontjából. A régi történetírói iskolához még igen mély szálak fűzik. (Járai Rezső)

**AZ OROSZ EMIGRÁCIÓ FELMORZSOLÓDÁSA.** A második európai háborúval az orosz emigráció központjait a történelem egymásután számolja fel. Közvetlenül a háború utáni években Berlin és Prága voltak a fő gyűlőhelyei, körülbelül 15 év óta meg Páris. Igen sokan éltek ezenkívül Jugoszláviában, Bulgáriában, Lengyelországban, a balti államokban, Olaszországban, Németországban, Angliában és az Egyesült Államokban. A központ azonban eddig Páris maradt. Itt jelent meg pár lapjuk, folyóiratuk s az emigráns orosz irodalom jó része. Itt élt a legtöbb emigráns orosz író. Párisban volt az orthodox teológiai intézet, szabadegyetem, zenekonzervatórium s pár különböző társadalmi segélyszervezet.

A forradalom idején számos orosz matematikus, fizikus és biológus hagyta el hazáját, nem anynyira tudományos, mint személyi okok miatt. A történészek, társadalomtudósok s a különböző humanista tudományok művelői már inkább elvi okokból kényszerültek emigrációba. Ilyenek voltak: Rosztovcejev, ókori történész, Zalinszkij, a nyelvész, Kondakov, philologus, Struve, nemzetgazdász és társadalomtudós, Vasziljev, bizantinológus, Bizilli, irodalom és művelődés-történész, Jelisszejev, japán kulturális-hisztórikus, Szaviczkij, geográfus és mások. Emigrációba kerültek természetesen az orosz orthodoxia bölcészei, mint N. Bergyajev, Loszkij, Frank, valamint a párisi orthodox teológiai intézet csoportja, melynek élén S. Bulgakov áll. (Az intézetnek legutóbb 30 növendéke volt.) Bulgakov és köre az államhatároltól különvált és a pátriárkátushoz visszatért orthodoxia szellemét képviseli és résztvesz abban az ökumenikus mozgalomban, mely a keresztény egyházak, illetve az orthodox és az anglikán egyház egyesítésére törekszik.

Az emigráns orosz irodalom nevei: D. Mereskovszkij, a Nobel-díjas Iván Bunin s Alexej Remizov. Az a nemzedék, amelyhez az előbb felhozott írók tartoznak, még a régi Oroszországban bontakozott ki, az emigráns orosz írók fiatalabb nemzedéke viszont az emigráció első éveiben csapott fel írónak. Ez a nemzedék erős hajlandóságot mutat a nyugati hatások befogadására, ebben a tekintetben természetes folytatója annak az irányzatnak, amely az orosz irodalom egyik szárnyában már a múlt században megnyilvánult. Az emigráns orosz írók ifjabb nemzedékében nincsenek igazi tehetségek. Az emlegettebb Gazdanov, Felsen, Poplavszkij és mások, a Proustnak és más francia íróknak tulajdonítható hatások ellenére sem haladják meg azt a fejlődési vonalat, amit az orosz irodalom már a forradalom

előtt elért. Közülük Nabokov-Szirin a „legnyugatibb”, de legtalajtalánabb is. A két nemzedék különbségéről és ugyanakkor sorsuk alapvető azonosságáról főleg a zene tesz tanubizonyosságot, ha összehasonlítjuk Stravinszkij és Markevicz muzsikáját egymással. Ez az összehasonlítás megtehető a festészet terén is, az Oroszországban felnevelkedett, bár erős nyugati hatások alatt álló Korovin, Benois, Szomov, Jakovlev, Grigorjev csoport s a Párisban felnőtt festők között, akik közé Teresovics, Cselicsev, Soutine és Csagall tartoznak.

Az orosz emigráció nemcsak öregszik, de kihál: nincs ifjúsága. Az orosz emigráció első nemzedéke jóval túljár az ötvenen s a második nemzedék tagjai is harmincöt-ötven év között járnak. Már ebben a második nemzedékben mindtöbben új hazájukhoz s nem Oroszországhoz tartoznak. Teljes világossággal mutatkozik meg ez a tény azoknak az íróknak esetében, akik már nem oroszul, hanem új otthonuk nyelvén írják műveiket, mint pl. az angolul író Nicolas Gubski, a franciául író Emmanuel Bove, Iréne Némirovsky vagy Henri Troyat (Trotimov). Ami pedig az egész fiatalokat illeti, akár azért, mert külföldön születtek, akár mert csupán homályos gyermekemlékeket őriznek hazájukról, nagyon sokan már egyáltalán nem vagy csak igen rosszul ismerik az orosz nyelvet s tulnyomó többségük olyan nevelésben részesült, amely egyenrangúvá teszi őket nem-orosz társaikkal, miért is kora ifjúságukban ahhoz az országhoz idomulnak, amelyben élnek. A papi pályára készülő ifjakat kivéve, a legifjabb nemzedék igen kevés tagja óhajt vagy tud résztvenni az orosz emigráció végleges elhalásra ítélt tevékenységében. (Szeremley László)

**A MAI AMERIKAI IFJUSÁG.**  
 Courtney Riley Cooper, amerikai újságíró *Étrange jeunesse Américaine* című könyve (Edit. de

France) meglepő fényt derít Amerika ifjúságának életére. Cooper nem íróművész, könyve távolról sem műretek, de a változtatás őszinte vágyáról tanuskodik és rendkívüli morális érdekességgel szolgál. Cooper meg akarta ismerni a bajok okát s ezért nem habozott felkeresni a legrosszabb hírű helyeket, a legromlottabb társaságokba keveredni, összejátszani a rendséggel, csaláshoz és kétszínűséghez folyamodni. Magát az ötletet is könyve megírásához a szövetségi rendőrség adta. A rendőrség megadott minden felvilágosítást az íróknak és ez a körülmény valami bűnügyi tanulmány jellegét kölcsönzi vizsgálódásainak. Cooper könyve alapos dokumentációja révén kiderül, hogy Amerikában mindkét nembeli ifjúság, jó vagy szerényebb módú család gyermeke, csaknem korlátlan szabadságnak örvend. Jóformán nemcsak nem létezik a családi ellenőrzés, hanem számos szülő egyenesen úgy gondolkozik, hogy ez az ellenőrzés fölösleges, akár azért, mert tökéletesen megbiznak gyermekeikben, akár mert azt óhajtják, hogy gyermekeik mennél több tapasztalatra tegyenek szert. Ami a gyermekeket illeti, ők csak az élet lehető legszélesebb kihasználására vágynak s ilyenformán néha a legelítélendőbb módon élnek szabadságukkal. Hajszolják a pénzt, amivel gyönyöröket szerezhetnek, nem egyszer magában a pénzszerzésben látják az élet értelmét. A szülők nemtörődömsége és a gyermekek romlottsága elkerülhetetlenül a legkiáltóbb zavarhoz vezet. Az amerikai ifjúság körében a bűnözés és a prostitúció szedik áldozataikat. A prostitúció különben az amerikai egyetemek rákfénéje. Fiatal, sőt igen fiatal lányok tömegesen adják el magukat fiupajtásaiknak s később, amikor maguknak kell eltartásukról gondoskodniuk, továbbra is áruba bocsátják magukat, gyakorlatból tudják u. i., hogy ez teszi lehetővé a könnyű és gondtalan életet. Sokan kö-

zülük be sem várják felszabadulásuk óráját s prostitúcióra adják magukat. Gyakran előfordul, hogy még tanulmányaik befejezése előtt, valamilyen tiszteletreméltó ürügyel elhagyják a szülői házat, elvonnak valahová, hogy a kíváncsi szemek elől rejtve, nyugodtan üzhessék foglalkozásukat.

Ezeknek az erkölcsöknek az ifjak az első áldozatai. A bájos idilleknek, amiket az amerikai filmekben láthatunk, díjszabásuk van. Ezek az ifjak azonban csakhamar érdemtelenekké válnak részvétünkre. Csak hogy pénzre tehessenek szert, — mert a flört is pénzbe kerül, — a legaljasabb üzelmektől, a lopástól és a bűntényektől sem riadnak vissza. A Coopertől felhozott példák meggyőzően bizonyítják ezeket a tényeket s könyvéből az is kiderül, hogy a kiskorúak bírósága elé kerülő bűnügyek legnagyobb része a nemi kapcsolatokból ered.

Cooper könyve azonban nemcsak az iskolás, hanem mindenrendű ifjúsággal foglalkozik, főleg azokkal a középosztálybeli ifjakkal, akiket megszedít a mozi csillagok vagy a gangszterek dicsősége, akik a kevés fáradtsággal szerzett csillogó és vidám életéről ábrándoznak, kikötő nélkül hányódnak, csatangolva járják a mulatóhelyeket, tánchelyiségeket, turista táborokat, büfféket, korcsmákat és lebujszolgát.

Kósa ifjuság, — így nevezi őket Cooper. Csaknem teljesen közönyösök a családi otthon iránt. Szüntelen kalandvágy úzi őket s mindig megtalálják a módját, hogy ide-oda száguldozzanak és gondtalanul éljenek egyik napról a másikra. „Ha megfigyeljük ennek az országutainkon csatangoló ifju hadseregnek a ténykedéseit, két dolog ragadja meg a figyelmünket — írja Cooper —. Az egyik: az a páratlan intuíció, amivel mindenről tudnak, ami máshol történik. Megesik, hogy nem tudják megmondani a város nevét, ahol töltötték az elmúlt éjszakát és nem is sejtik, milyen ágyban töltik a holnapit, de vala-

mennyien tudják, hogy mit akarnak és miért. Jövés-menésükben nincs semmi rögtönzött. Mindössze azt lehet szemükre vetni, hogy céltalan szakadatlanul újabb és újabb irányba sietni, csak azért, hogy elegendő pénzre tegyünk szert, hogy megint eliramodhassunk valahová“.

Egy ilyen méretű nomádságot a kalandvágy nem magyaráz meg kellőképpen. Az okok legtöbbször a társadalmi körülményekben és a közvélemény tulszigorú voltában keresendők. Ha megkérdik ezeket az ifjakat, hogy miért adták fejüket csavargásra, a válaszokból kiderül, hogy azért, mert elakarják rejteni családjuk elől valami titkos betegségüket, mert valamely viszonyuk leleplezése miatt nem maradhattak többé városkájukban, mert gyermekük születése botrányt okozott volna és örökre lehetetlenné tette volna, hogy békében éljenek otthon... Az amerikai közvélemény bármennyit fejlődött ötven év óta, még mindig igen szigorú.

Cooper amikor javító intézkedéseket sürget egyuttal szigorúan bírálja azokat a törvényhatósági és rendőri intézkedéseket, amelyek gyakorlatilag lehetetlenné tesznek minden komoly javulást. Valószínű azonban, hogy a kormányintézkedések nem sokat segíthetnek a dolgokon. Kívánatos lenne ellenben az amerikai közszellem mielőbbi megváltozása, ami gátat vetne az ifjak züllésének. Európában egy ugyanolyan tapintatos, mint kitartó ellenőrzés tartja féken a zavaró ösztönöket. Amerikában ezt az ellenőrzést nem ismerik. Amerikában vagy olyan rövidre fogják a kántárt, amilyenre csak lehet vagy félredobják. Mindkét eljárás ugyanarra az eredményre vezet. Megmutatkozik ez az Egyesült Államok szálloda rendszerében is. Köztudomású, hogy itt a szállodák nem fogadják be az alkalmi párokat. Amiből az következik, hogy a párok ott találkoznak, ahol tudnak s ahol az a legkevésbé kívánatos. Így

lettek a turista táborok, amelyekben a városlakók hétféle pihenőjüket töltik s amelyek mindenki számára nyitva állnak, a prostituáltak vadászterületeivé.

Cooper könyvéből nemcsak váratlan és különös tényeket ismerünk meg, tanulság is akad. „Miért dolgozzam penckéért?” — mondja egy fiatal uccalány az írónak. Ez a pár szó sokkal mélyebb, mint első percben sejtenők, különösen, ha egy fiatal teremtéstől származik. (M. L.)

**A JAPAN-KINAI HÁBORÚ EDDIGI EREDMÉNYE** a Német Távírási Iroda egyik legutóbbi jelentése szerint meglehetősen súlyos. A háború kitörése óta körülbelül 1.600.000 japán katona harcol Kínában. Ezek közül harc képtelen lett 1.460.000. Ezek 40%-a meghalt, 60%-a megsebesült és megbetegedett; mindenesetre friss erőket kellett a helyükbe állítani. Kínai részből esetleg két millió katona e forrás szerint és ugyancsak két millióra becsülik azoknak a polgári egyéneknek a számát, akiket a hadműveletek, a ragályok és a háború okozta árvizek elpusztítottak. Tizenhat millió kínai menekült megszállott területről nemzeti területre s hat millió kínai gyermek vesztette el végkép vagy ideiglenesen a szüleit. Egyedül Sanghaiban huszezerre teszik az elárvult vagy elhagyott kínai gyermekek számát. Emögött a nagyméretű emberi pusztulás mögött, ellenére a veszteségeknek Kína egysége tovább kovácsolódik. Az elmaradt nyugati tartományok, amiket eddig megkímélt a háború, a menekülteken kívül, megtelnek a nemzeti Kína modern eszméivel. Az ódon nyugati városok hihetetlen gyorsasággal vesznek el középkori jellegüket. Nemcsak a kormány és a hadsereg húzódott Nyugatra, nemcsak a gyárak és a vasúti sínek költöztek át, hanem a sajtó, az egyetemek és a tudományos intézetek is. Kína átalakulása most válik csak teljessé,

most omlanak le a gazdasági és szellemi válaszfalak a modern Kelet és az elmaradt Nyugat között. A mozdulatlan kínai tömegek már mindenütt mozgásba jöttek és rohamosan szakítanak az ősi kínai axiomával, mely szerint „gondolkodni könnyű, de cselekedni nehéz”. (bl.)

### KÖZLEKEDÉS ÉS FEJLŐDÉS.

A modern közlekedés különös jelentőséget nyert a modern tőkésrendi világ gazdaság kialakulásában. Csak a modern közlekedés miatt lehetséges a modern világ gazdaság s egyidejűleg a modern közlekedés révén nőttek a régi államalakulatok modern nemzetekké. A változás óriási. A távolságok azelőtt évezredekig változatlanok maradtak s így maguk az emberek szabták ki gazdálkodásuk épülésének határait. Ha az indiai ut egy évet, a keletázsiai ut pedig egyenesen több évet igényelt, kiterjedt kereskedelmi forgalom nem alakulhatott ki, miért is kevesebb értékes áru szorított, amelyek mellett az ilyen hosszú utak költsége kifizetődött. Az amerikai ut is eleinte ebbe az összefüggésbe illeszkedett. Így az egyes kulturák és államalakulatok a modern közlekedés előtt egész természetesen önálló és gazdaságilag önmagukbázárt alakulattokként nőttek fel, miután a régebbi közlekedési lehetőségek mellett egyik sem engedhetett önönmagának gazdasági függőséget. A gőzerőre alapított közlekedés, hajózás és vasút megjelenése a régebbi, természetesen kialakult kereteket gőzerővel robbantotta szét. Az egyre növekvő sebességgel a távolságok évekről hetekre, hónapokról napokra történt csökkenésével az eddig laza és széles tér összezsugorodott s minden régi gazdasági s ezzel együtt állami rend összebonyolódott. Az egész világon a forradalmak és a nagy gazdasági megrendülések évszázada tört fel. Minden régi kötelék felbomlott, az ujakat meg nem fogadták el, mert min-



denki kötetlenül akart tovább élni. A délamerikai forradalmak, az északamerikai háborúk, az indiai és a keletázsiai felkelések, a kínai harcok bármennyire az egész világot uraló nagy szellemi válság kisugárzásainak tűnnek, lényegében anyagi, technikai természetűek. Délamerika forradalmait, az északamerikai függetlenségi harcot, valamint a polgárháborút lehetetlen megérteni a tulajdonképpeni gazdasági indítékok nélkül. Az indiai felkelések oka az ősrégi társadalmi szerkezet felbontása. a háziipar megszüntetésével, a boxerlázadás pedig az idegenek és az idegenek áruinak Kinába való betörése miatt keletkezett, — a népek és az államok u. i. mindenütt nagyon is veszélyes közelbe kerültek egymással a közlekedés fellendülésével.

Am ahogy a modern közlekedés az egész világon aláásta vagy megsemmisítette az állami és társadalmi rendeket, ugyanugy a régi repdromjain egészen új közösségformát épített ki: a modern tőkésrendi világgazdaság önmagában véve káprázatos szervezetét. Csak amikor minden régi természetes különbség és határ alaposan elmosódott, láthatott neki a világ a föld új, tőkésrendi szempontok szerinti racionális felosztásához egyes gazdaságterületekre, illetve gazdaság-tartományokra. Eszerint a felosztás szerint az egész világon minden területnek saját fontos gazdasági feladat jutott s végül minden ilyen terület a világ többi része számára egyenesen életszükségletté lett. Ez a felosztás azonban csak azért követhetett be s ez a kölcsönös gazdasági függőség csak azért fordulhatott elő, mert a modern közlekedés megteremtette a feltételeit. A modern közlekedés nemcsak az összeköttetés gyorsaságát, hanem alkalmasságát, a tömegárú szállításának képességét is jelenti s mindezekelött azt a precizitást, amivel a forgalmat lebonyolítják. Mindent összevéve: a közlekedés technikai oldala mellett szervezési teljesít-

mény is, amely (főleg tőkésrendi értelemben) a közlekedést a modern világgazdaság kiépítésére képesítette. De tulajdonképpeni értelemben nemcsak a közlekedés volt döntő, hanem általában az összeköttetés. Ahogy a világgazdaság vázát a vasuti és hajóvonalak vérekként átszöttek s a világgazdaságot átírták és kiépítették anyagcseréjét, ugyanigy a távirás és távbeszélés drót és kábel hálózatát közbeiktatták az idegrendszer huzalaiként, az egész forgalom irányítása céljából. Technikailag így adottak lettek a feltételek az egész világon keresztül-kasul egy egységes világgazdasági test kiépítésére. Az ember hatalmas alakító ereje ezen a ponton azonban meghiúsult. Kétségtelen u. i. hogy hatalmas területeken lett urrá, óriási távolságokat vitt egymáshoz közel, az érintkezés technikai lehetőségei az elképzelhető minimumra csökkentek, a föld egész területe elérhető, megragadható alakulattá zsugorodott, magukat a különböző népeket azonban nem sikerült hasonló mértékbe összehozni. Anglia és India között a távolságot a repülőgép pár napra csökkenthette, ezzel azonban még az angolok és indiaiak közti szakadékot nem hidalta át.

Ellenkezőleg: a népek egymáshoz való közelebb kerülése, a tér távolságainak leküzdése révén, a népek egymásközti érintkezését csak most tette igazán érezhetővé. A népek élesebben és szorosabban egymásba ütköztek s ezért annál keserűbbek lettek a viszállyaik. A modern közlekedés fejlődésével így két, egymást kölcsönösen meghatározó áramlatot állapíthatunk meg, amelyek részben erősítik, részben azonban megszüntetik egymást. Az egyik a föld összezsugorodása vagyis a nemzetközivé tétel áramlata; a másik a népek egymás mellé kerülése és surlódása, egyidejűleg a nagy népek teljes összefogása vagy egyesítése, vagyis a nacionalizálás áramlata.

Ami a föld felületének a közle-

kedés révén történt összezsugorodását illeti, azt leginkább az antik és középkori világgazdasággal való összehasonlítás révén érzékelhetjük. A legjobban épített ókori római országuton az ókori vándorkereskedők a legnagyobb erőfeszítés mellett kb. napi 50 km. utat tettek meg. Ez a teljesítmény a középkorban, az utak elhanyagolása következtében, csökken s azután a XVIII. század legmagasabb teljesítményéig, napi 60 km.-ig emelkedett. Amint látható: a napi 10 km. többteljesítmény két évezred technikai haladásának az eredménye! Természetesen a római hirszolgalat jóval gyorsabban járt, de alig érte el a régi perzsa birodalmak király-futárainak legmagasabb teljesítményét, ami naponta 250-300 km. lehetett; ezt a teljesítményt sem multák felül Napoleon ideéig, amikor azután a táviró az ilyen közlemények és táviratok számára a távolságot a minimumra rövidítette. A szárazföldi közlekedés e nehézségével szemben, ami ezenfelül még mindig kötve volt a jó utak költséges fenntartásához, a vízi-közlekedés sokkal nagyobb, sőt egyenesen életfontosságú szerepet játszott. A vízi közlekedés olcsóbb volt, mert minden ut nyitva állt és gyorsabb, mert legalább bizonyos fokig a szél természeti erejét, vagy a víz áramlatait kihasználhatták. All ez ugyanugy a belső-, mint a tengerhajózásra. Nem hiába keletkeztek az első nagy birodalmak, illetve államalakulatok a nagy folyamok és folyórendszerek mellett: Sumeria, Babylon és Assuria az Eufrates és a Tigris s ezek kiterjedt csatorna rendszere körül; Kina a Sárga folyó, később pedig a Jangcsekiang mentén s Kina egyesítésének művét lényegében a Császár-csatorna kiépítése szorgalmazta; Egyiptom a Nilus és deltája környékén; a nagy indiai államalakulatok, különösen a Gupta- és Csalukja-dinasztia a Ganges és a Brahmaputra körül, a hellén-saki birodalom az öt folyam táján. A nagy folyamok és csator-

nák e felettebb közlekedést alakító, fejlesztő ereje még tovább, egész a nyugati gazdálkodásig nyomon kísérhető. Középeurópánál például sokkal előbb kiépítették Franciaország, Anglia és Hollandia viziutáik nagyszabású hálózatát s így már a modern közlekedés fejlődése előtt népeiket gazdaságilag erősebben összefogták s ezáltal politikailag is szorosabban egyesítették. Olyan siker ez, amit például Német- vagy Olaszország csak a vasutakkal érhetett el.

Még a folyamoknál is erősebben fejlesztették a nagy tengerek a közlekedést, mert ezeken még a belső viziutak utolsó közlekedési akadályai is eltűntek. A kifinomodott evezési technika alkalmazásával a római kereskedőknek sikerült naponta átlag 100-150 km.-t elérni. Magasabb eredményt csak a kezdődő új-kor ért el a navigáció és vitorlatechnika fejlődésével; a legmagasabb teljesítmény akkoriban napi 300 km. s ez így maradt a gőzhajó bevezetéséig. (1819). Ezután is a tengerhajózás még sokáig a befagyás, a téli hónapokon keresztül, a közlekedést megbénítja. Előfordult, hogy a New-Yorkból Londonba vagy Liverpoolba tartó áru szállítása csak pár hetet igényelt, az ország belsejébe, például Manchesterbe továbbítása pedig pár hónapig megrekedt a tél miatt. A téli szállítás nehézségei ugyanugy akadályozták az ókorban és a középkorban a közlekedést, mint az éjjeli szállítás, úgy hogy a napi teljesítmény gyakran tényleg csak a világos napra vonatkozik, míg a mai átlag teljesítmény a teljes 24 óras napra érvényes. Ha mindezeket a mozzanatokat mérlegeljük kiderül, hogy az antik római világgazdasági tér, közlekedése legfejlettebb idején, kb. negyven-hatvan nap alatt volt átjárható: Hercules oszlopaitól a Partusok birodalmának határáig, a Rajna torkolatától a Afrikai sivatag kezdetéig. Ez szinte pontosan annyi idő, amennyi alatt ma az egész modern világgazdasági tér

áthatható, ha csak az áruforgalom normális eszközeit vesszük tekintetbe s a közlekedéstől távol eső, gazdaságilag jelentéktelen területeket figyelmen kívül hagyjuk. Számbelileg kifejezve az antik és a modern világgazdaság között az arány: egy a tízhez, vagyis a világ ma a régihez képest a tizedrészére zsugorodott. Ha azonban még számításba vesszük a gyors, rendkívüli eszközöket, különösen a legujabbkori légiforgalmat s a még gyorsabb közlő eszközöket: a dróttal ellátott vagy drótnélküli távirást, távbeszélést és távolbalátást, úgy a földi tér összezsugorodását még nagyobbra kell tenni; mindenesetre itt már lemérhetetlen és felmérhetetlen elemekhez jutunk, amelyek teljességgel megváltoztatják a képet és mindenféle egybevetési lehetőséget kizárnak. A római világgazdaság mindenképp zártabb és önmagában nyugvóbb gazdaság- és műveltségkör volt, olyan terület, amit az antik ember gazdaságilag és technikailag még elérni és uralni tudott. Ami azon túl volt, merész kalandot és az ismeretlenben való bolyongást jelentett. Egy indiai ut oda-vissza egy évet igényelt s ezt is csak a monsun szelek felfedezése után: elutaztak a koratavaszi monszonnal és csak az őszi monszonnal tértek vissza. Ezelőtt az indiai ut, a partvonulatok mentén, még tovább tartott! A középkorban is változatlan a helyzet a távoli gazdasági terekkel szemben, sőt még rosszabbodott, mert az antik közlekedési teljesítményekkel szemben a középkori hasonló teljesítmények estek. Ennek következtében a középkori világgazdaság is hajlamos a kisebb gazdasági-művelődési, egymással lazább összeköttetésben álló körökre való szétesésre, mint egykor a római világgazdaságon belül. A távoli művelődés-körök még nagyobb, sőt elérhetetlen meszeségekké kerültek. A távolkelettel való összeköttetés teljesen megszakadt, míg a mongolok a tulsó oldalról helyre nem állították. Az akko-

ri idők legnagyobb közlekedési teljesítményét szintén a mongolok állították fel birodalmi postájukkal, amely ugyanugy, mint a perzsa birodalmi posta az ókorban, csupán híreket közvetített, de árut nem szállított. Mindenesetre ezen az Európa és Távolkelet közti, akkoriiban a hírszolgálat számára leggyorsabb uton, négy-öt hónapig tartott az érintkezés. Összehasonlításként felhozhatjuk talán a repülőgépet, amely ezt az összeköttetést tizenkét nap alatt bonyolítja le, remélik azonban, hogy rövidesen hat napra redukálják. Ebben a vonatkozásban is a földfelület összezsugorodásának az előbbihez hasonló mértéke jut kifejezésre. (Szalay István)

**A VILAG FAJA.** A világon a fa fogyasztás majdnem olyan nagy, mint a szénéé. Emellett alig a felét használják tüzelésre, mert a legtöbb fát az ipar fogyasztja, építésnél, celuloze és papír gyártásnál, asztalos munkában, bányafában, vasúti talpfaként és a hajóépítésben. Ezt a hatalmas fogyasztást két, földkörül húzóó erdőövezet fedezi, az északi, a mérsékelt övezettől a sarki zónáig, Észak- és Közép-Európában, Szibériában és Észak-Amerikában (Kanada), majdnem kizárólag fenyőfélékből s egy déli övezet a trópusokon, szinte az Egyenlítő mentén, Délamerika középső részén, Nyugat-Közép-Afrikában és az Indiai-óceán körüli területeken, lombos és kemény fából.

A világ valamennyi erdeinek nagyságát 30 millió négyszögkmre becsülik, ami kb. a földfelület ötöde. Ennek egyharmada lombos, kétharmada fenyő erdő. A súlypont az utóbbira esik úgy terjedelmét, mint felhasználását illetőleg. Ennek a roppant erdőségnek az értékesítése vagyis a tulajdonképpeni fa-gazdálkodás, csak részben szervezett. A civilizáción kívüli, főleg magas északi erdőségek még vadon nőnek s gazdaságilag kiaknázatlanok. Ott viszont, ahol a technikai civilizáció

már elérte az erdőket, a rablógazdálkodás veszélye fenyeget, mint pl. Északamerikában. A kiaknázatlanság és a rablógazdálkodás két véglete között a helyes erdőgazdálkodás formáit az északi államokban (svéd, norvég és Finnországban) találták meg. Ezek számára u. i. az erdő a legértékesebb nemzeti kincs, nem pedig gyarmati-kizsákmányolási lehetőség, mint Északamerikában és a cári Szibériában. Amerikában bizony ez a rablógazdálkodó magatartás nemzeti veszedelemmé nőtt. A fa irtása Keleten és Északkeleten megkezdődött már a bevándorlással s könyörtelenül folytatódott Dél és Nyugat benépesedésével. Ami erdő ezután a korszak után még maradt, kizárólag a nagy fakitermelő konszernek birtokába került (Southern pine Association és a Coast Lumbermen Association.) Ezek a magángazdálkodásra beállított konszernek nem törődtek a kivágott erdők további fásításával, hanem csak a kiaknázással. Már pedig ez a módszer csak a haszonnal számol, nem pedig azzal, hogy az újabb terméshez évtizedek szükségesek. Az oktalan erdőirtások következtében szárazságok, árvizek és homokviharok veszedelmei lepték el Amerikát, míg az állam közbelépett s egy északról délfelé húzódó erdőövegetet jelölt ki a nyugati részen. Kanada óvatosabban járt el, hasonlóképp a kelet-európai és balti államok.

A föld legnagyobb erdőtulajdonosa az angol világbirodalom, főleg trópusi erdőkben, melyeknek a termése különösen alkalmas a hajóépítésre. (A birmai teak-fa pl.) A legfontosabb fenyőfélék szállítója Kanada, amely lassan kiszorította az angol piacról a skandináv fát. Amerika fakészlete, ellenére a rablógazdálkodásnak, még mindig elegendő önmaga és Délamerika ellátására s ezért fontos tényező az európai versennyel szemben. Franciaországnak is sok a trópusi erdeje tengeren túli gyarmatain s ezért fenyőféléket Kanadából és

Skandináviából exportál. Hasonlóképp Belgium (Kongó) és Németalföld. Oroszország szintén óriási erdőségekkel rendelkezik, jóval többel, mint amennyit maga felhasznál. Keletáziában Japán területének 60%-a erdőség. Középeurópában Németországnak, jölehet kiterjedtek az erdőségei, mégsem elég a sajátja, még Ausztria és a Szudeta-vidék „hazatérése“ után sem. A hiányzó mennyiséget importálni kénytelen a keleti és középeurópai államokból.

A világ nagy fafogyasztását a felhozottakon kívül még az magyarázza, hogy számos anyag pótlására szolgál, valamint számos új technikai termék előállításához nyersanyagként alkalmazzák. A parafa és a fémek mellett pótlék, a műselyem és számos kémiai termék előállításában meg nyersanyag. Ezért álltak át ujabbban, főleg Kanada és a skandináv államok, a fakivitelről a celuloze gyártásra. Így lettek Kanada, Finnország és Norvégia a celuloze főkiviteli országaivá s mellettük ezen a téren csak Németország és az egykori Csehszlovákia játszottak nagyobb szerepet. A celuloze a legfontosabb félkész-árú a papír és a műselyem előállításában. (Márk Viktor)

## I DÖSZERÜTLEN JEGYZETEK

(I.) Elsősorban időszerűtlen ma a művészet. Nem azért, mert senki sem beszél már róla, de mert már el is felejtették. Ki gondol ma arra, hogy mit jelent egy idegen írásmű, egy írói alkotás olvasása? S ismét nem azért, mintha nem olvasnának, de mert semmi sem idegenebb napjainktól, mint a formális elmélkedés a csupán zárójelben elfogható, mélyen rejtett tudatmezőkre kiszígelhető benyomásokról. A világ tényleges elváltozásának napjaiban mi sem lehet idegenebb, mint annak a megadásnak és behódolásnak az elemzése, amely elfogja az olvasót a művészi pillanatában az idegen individualitás varázsa és hatalma előtt, aki kita-

lált vagy kimódolt valamit, megmutatta s kikerülhetetlenül hinni kell neki. A korban, mely a meghajlás és az engedelmesség kora a művészi területe az, ahol igen jelentősnek kell annak a valakinek lennie, akinek örömmel vetjük alá magunk. Ez a vonása vezethette félre azokat, akik a művészetet a lét külön és autonom tartományának vették s annyi igyekezettel elkalauzolták a valóságtól. Holott — a legmélyebbre esett napokban látjuk — csak a valóság torzulhat el, de sohasem az értelme.

\*

Az utolsó években sokat beszéltek azokról az írókról, akik azt mondták, illetve példázták, hogy az élet iszonyu. Felesleges itt nemzetközi vagy hazai író nevek, jók és legjobbak emlegetése. Valamennyinél az élet minden keserősége felhabzott s még a jóhiszeműségüket se lehetett kétségbevonni. Mégis, — csak az az író állhat az emberhez közel, aki azt mondja: öröm élni! Azt hisszük: csak az ilyen író a művész, a másik fajta pedig nem, még ha különben és általában véve jó író is.

Igen nagy írónak tartja pl. manapság minden hazai és európai intellektualitás James Joycet. Elfogadjuk. Tényleg, mándaz, amit Joyce ír, igen jelentős. Szerintünk azonban az írónak egy olyan világ, egy olyan második élet, második valóságteremtés a feladata, amelyik jobb a ténylegesnél.

Azzal az ellenvetéssel élhet valaki, hogy a mai európai élet feltételei között az író nem igen hirdetheti azt, hogy az élet szép. Elismerjük. Íróink abszolút zömétől azonban nem tanulhatunk semmit. (A talentumukat u. i., amivel rendelkeznek, semmiképp sem tanulhat-

juk el!) Holott annyit legalább tudni akarunk tőlük, hogy az élet szép, miután nem akarunk kétségbeesni s nem akarunk öngyilkosok lenni. S bármennyire érdekes is formális szempontból pl. egy Joyce, bármily éles is a szeme és raffinált a lélektani elemzése — az élet legmélyebb vágyai szempontjából közömbös, ha nem visszataszító az olyan író, aki azt mondja a sajról, hogy az a tej hullája...

\*

A világ tényleg teli gyásszal, halállal, megalázással, elesettséggel. Az élet a planéták betegsége, — mondja James Jeans, angol csillagász. Jó. Elfogadjuk. De tudjuk, hogy ez a betegség — betegség és semmiesetre sem vagyunk hajlandók kérkedni vele...

A világ tényleg teli gonddal, rosszal, rettegéssel, csalódással, — de mégis győz az ember, él és harcol a természettel és mindazzal a gonosszal, ami második természetként jelentkezik. Azt az áldatlanságot, hogy az ember az élet és a természet csomó jelenségével szemben tehetetlen, a művészet erejével felséges és csodálatos alakzatokba kell bűvölni. A művészet erre a varázslatra való. A művészet hid az embernek a tökéletességről való álma és az élet tökéletlensége között.

Olvassuk Beethovent! Alig képzelhető el a világtörténelemben keserűbb Beethoven süketiségénél. A természet közönyössége Beethoven fülében összezuzott egy csontocskát s a nagy zeneteremtő megsiketült. Szellemének ereje azonban mégsem tört meg. Süketen és egyedül a világ e szerencsétlen embere mégis az élet szépségét dicsőítő muzsikát teremtett.

Beethoven mondotta: — a művész sohasem sir. Vegyük tudomásul: a művész küzd. (g.)